

KIYAM VE KITÂL

OSMANLI'DAN
CUMHURİYET'E
DEVLETİN İNŞASI VE
KOLEKTİF ŞİDDET

HAZIRLAYANLAR
ÜMİT KURT
GÜNEY ÇEĞİN

TARİH VAKFI YURT YAYINLARI

KIYAM VE KİTÂL
OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E
DEVLETİN İNŞASI VE KOLEKTİF ŞİDDET

TARİH VAKFI

Sarıdemir Mah. Ragıp Gümtüşpala Cad. No: 10
34134 Eminönü/İstanbul
Tel: (0212) 522 02 02 - Faks: (0212) 513 54 00
www.tarihvakfi.org.tr - tarihvakfi@tarihvakfi.org.tr

© Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2015

Kapak Resmi
Haluk Tunçay

Yayına Hazırlayan
Derya Önder

Kitap Tasarımı
Haluk Tuncay

Grafik Uygulama
Özlem Kelebek

Baskı
Doğa Basım İleri Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
İ.O.S.B. Turgut Özal Cad. Çelik Yenil End. Merkezi
No: 60 2A-B İkitelli/İstanbul
Tel: 0212 407 09 00 PBX - Fax: 0212 407 09 02

Yayıncı Sertifika Numarası: 12102
Matbaacı Sertifika Numarası: 25642

Birinci Basım: Nisan 2015

ISBN 978-975-333-326-9

KIYAM VE KİTÂL
OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E
DEVLETİN İNŞASI VE KOLEKTİF ŞİDDET

HAZIRLAYANLAR
ÜMİT KURT – GÜNEY ÇEĞİN

İÇİNDEKİLER

vii TAKDİM

Oktay Özel

1. GİRİŞ YERİNE: “YA ÖLÜM, YA HÜRRİYET!”

Ümit Kurt - Güney Çeğin

BÖLÜM I

İMPARATORLUKTAN ÇIKIŞ:

İKTİDAR MÜHENDİSLİĞİ VE ETNİSİTELER

13 Etnisite ve İmparatorluk: Tarihsel Bir Giriş

Aviel Roshwald

47 Çatırdayan İmparatorluklar (Osmanlı ve Rus İmparatorluklarının Çatışması ve Çöküşü, 1908-1918)

Michael Reynolds

66 Tehcir ve Savaş: Büyük Söküm ve Avrupa’da Halkların İzalesi 1875-1949

Donald Bloxham

102 Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Politik Şiddetin Tedrici Tekâmülü: Dikey ve Yatay Mekanizmalar Hakkında Bir Çerçeveleme Denemesi

Güney Çeğin - Ümit Kurt

135 Cihan Savaşı’nın Eşiğinde Siyaset, Toplum ve Gündelik Şiddet: Osmanlı Ekonomik Boykotu, 1908-1914

Ayşe Ozil

BÖLÜM II

“MİLLET-İ SADİKA”DAN KOLEKTİF ŞİDDETİN

NESNESİNE: ERMENİLER

151 İştirak ve Vurgun: Ermenilerin İmhası, 1915-1923

Christian Gerlach

195 1915 ve Devlet Aklı: Erken Cumhuriyet Döneminden Günümüze İnkârcılığın Yeniden Üretim Biçimleri

Güven Gürkan Öztan - Ömer Turan

250 Hasıraltı Edilmiş Mümkünler Evreninden Bir Kesit: II. Meşrutiyet, ‘Necmeddin Bey’in Dayak Vakası’ Üzerinden İttihat ve Terakki ve Ermeni Meselesini Okumak

Ümit Kurt

BÖLÜM III

KÜRT COĞRAFYASININ SOSYOPOLİTİK RESTORASYONU VE ŞİDDETİN MOBİLİZASYONU

- 277 Kürt Milliyetçileri ve Milliyetçi Olmayan Kürtler: Azınlık Milliyetçiliğini
ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Dağılıpını Yeniden Düşünmek
1908-1909

Janet Klein

- 296 Devlet, Egemenlik, Kolektif Kimlikler ve Şiddet Rejimleri:
Türkiye'nin Kürt Coğrafyasında Şiddet Rejiminin İnşası

Cuma Çiçek

- 321 Hâlidî-Nakşibendîlik ve Medreselerde İlim Anlayışının Dönüşümü
Serdar Şengül

- 361 Eşkya'dan "Suçlu Vatandaş'a" ve "Terörist'e" Türk Ulus-Devlet
Söyleminde (Kürt) Adi ve Siyasi Suçlu

Ahmet Özcan

BÖLÜM IV

OSMANLI-TÜRK COĞRAFYASINDA ŞİDDETİN FARKLI DÖNEMLERİ VE KESİTLERİ

- 383 Şiddetin Anatomisi, Bağimli Büyüme ve 19. Yüzyılda Balkanlar
Oğuz Dilek

- 411 Ölüleri Sayıp Tekasürle Övünmek: 19. Yüzyılda Kimlik Siyaseti,
Şiddet ve Mezarlar

Ebru Sönmez

- 434 Bir Şiddet Formu Olarak Osmanlı-Türk Oryantalizmi ve Araplar
Emre Can Dağlıoğlu

- 469 YAZARLAR HAKKINDA

- 475 DİZİN

“EŞKIYA”DAN “SUÇLU VATANDAŞ”A VE “TERÖRİST”E TÜRK ULUS-DEVLET SÖYLEMİNDE (KÜRT) ADI VE SİYASİ SUÇLU*

AHMET ÖZCAN

Yasanın, temsil ettiği siyasal sistemi *doğrudan* hedef aldığını belirlediği bir eylemi, tamamen *özel* bir suç olarak, “adi” (*vasat, sıradan*) şeklinde kodlanan *günlük* suçtan ayrıştırması pratiğinin kökleri –tıpkı Atina şehir-devletinin kendisine hor gözlerle bakan filozofu Sokrates’i dinsizlikle yargılayıp ölüme mahkûm ettiği davada görüldüğü gibi¹– Eski Yunan, Roma ve İslam hukukuna kadar uzanan kadim bir *legal* rasyoneldir. Modern ulus-devletler çağıyla birlikte ise “siyasi suçlu” kavramı, mevcut hegemonya tarafından söz konusu ülkenin özgül ulus-devlet kurma süreci bağlamında sürekli olarak yeniden tanımlanmaya muhtaç “devletin düşmanları” kavramsallaştırması-

* Bu çalışma, Kasım 2014’te Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü’nde tamamladığım “Zulüm ve Direniş Zincirindeki Eksik Halka: Modern Türkiye’de Son Kürt Eşkıyalığı Çağı, 1950-1980” adlı doktora tezimin bir ürünüdür. Bu bağlamda, doktora tez danışmanım Zeynep Çağlayan Gambetti, tez jüri üyeleri Selcan Kaynak, Zeynep Kadirbeyoğlu, Nedim Nomer ve Murat Yüksel ile yol arkadaşlarım Güney Çeğin’e ve Ümit Kurt’a teşekkürü bir borç bilirim.

1 Sokrates’in davası, Atina şehir-devletinin Sparta karşısındaki yenilgisi ve Atina’da bir yıl boyunca süren ve “Otuz Tiran” olarak adlandırılan Sparta oligarşisi ile sonuçlanacak Peleponnesos Savaşları’ndan doğan sosyal çatışmaların doruğuydu. Bu nedenle Sokrates’in davası, ifade özgürlüğü bağlamında ayaktakımının bir filozofu katledişi olarak anakronik bir şekilde değil, Otuz Tiran’ın yıkılışından hemen sonra oluşan tarihsel bağlam içinde –düşüşte olan polis (*vita activa*) ile toplumdan uzaklaşarak polisi onaylamadığını gösteren ve onun düşüşünü alkışlayan filozof (*vita contemplativa*) arasında– ortaya çıkan çatışma olarak okunmalıdır. Davayı “çoğunluğun tiranlığı” üzerinden savunma lehine okuyan John Stuart Mill ile davacı Atina şehir-devleti adına yazan Hannah Arendt’in yazılarını karşılaştırınız: John Stuart Mill, *On Liberty*, (New Haven and Londra: Yale University Press, 2003), s. 93 ve Hannah Arendt, *The Origins of Totalitarianism III: Totalitarianism*, (New York: Meridian Books, 1958), s. 7-21.

nın hukukî karşılığı haline gelmiştir.² “Siyasi suçlar” kategorisinin uluslararası hukukun gelişimine paralel bir şekilde, hem devletlerin kendi vatandaşlarına ya da başkaca ülke halklarına yönelik işlediği kurumsal suçlar hem de devlet yöneticilerinin yolsuzlukları başta olmak üzere görevleri sırasında gerçekleştirdiği bireysel suçları kapsayacak şekilde genişletilmesinin önerilmesine rağmen,³ siyasi suç, aslen, doğrudan devlete ve/ya kamu düzenine yönelik olarak *komünal amaçlarla* işlenen suçları ifade etmektedir. Bu bağlamda, doğası gereği siyasal olduğu görülen “tam siyasi suçlar” ile siyasi bir amaçla işlenen adi bir suçu ifade eden “kısmi siyasi suçlar” hukuksal olarak birbirinden ayrılır.⁴

Söz konusu “siyasi suçlu” kategorisinin hukuk sistemi içindeki biçimsel olarak bu ezeli ve ebedi var oluşu, hegemonyanın sürekli olarak yenilenmeye muhtaç doğasından ötürü, siyasi suçun *geçici, göreceli ve müphem* bir içeriğe sahip olmasıyla çelişmektedir. Yasa, *sıradan* ve *genel*, yani *normal* olarak görünen suç şekillerini rahat bir kesinlikle tanımlayıp düzenlerken siyasi suç, hem onun doğrudan devlet ve hukuk sistemini hedef alan *sıradışı* ve *dönemselliği* (conjunctural) hem de hegemonyanın kendisinin kayganlığından ötürü, yasa için önceden ayırt edilip tanımlanamaz bir müphemliğe sahip olur. Nitekim düşüncenin de bir eylem türü olarak kodlanmasıyla siyasi suç kategorisi, yine genel hatlarıyla belirsiz bir şekilde çizilen “düşünce suçu”nu da içerecek sınırsız bir bulanıklığa yükselir. Yasayı siyasal iktidarın rehberliğine muhtaç bırakan söz konusu müphemliğe rağmen, hem yasa hem de eyleyici açısından yasadışı bir eylemin siyasallığı, onun *aşkın* (özgecil ve/ya komünal) bir amaca hizmet etmesi, yani *araçsallığı* ile inkâr edilemez, apaçık bir hale gelir.⁵ Dolayısıyla, herhangi bir yasadışı eylemin siyasallığı, biçimsel olarak, eylemin *amacı* üzerinden kolaylıkla tahlil edilir, yalnızca nadiren yasada çerçevesi çizilir.

- 2 Bu durumun çağdaş Türkiye siyasetindeki ete kemiğe bürünmüş hali, devletin en üst yetkilileri tarafından yılda bir yenilenen ve iç ve dış tehdit algılamasını yansıtan “Milli Güvenlik Siyaset Belgesi”, nam-ı diğer “Kırmızı Kitap”tır.
- 3 Stephen Schafer, “The Concept of the Political Criminal”, *Journal of Criminal Law and Criminology*, c. 63, sayı 3, 1972, s. 383. Devletlerin insan topluluklarına yönelik olarak işlediği kitlesel suçların cezalandırılması, ulusal yasaların niyet ve kapasitesi dışındadır. Soykırım başta olmak üzere devlet eliyle yürütülen kitlesel katliamlar karşısında yasadaki “cinayet” kavramı anlamını yitirirken [Hannah Arendt, *The Human Condition*, (Chicago: University of Chicago Press, 1958), s. 441], uluslararası hegemonyanın bir sonucu olan uluslararası hukuk, savaş hukukunu düzenleyen özel uluslararası antlaşmalar ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi gibi uluslararası kurumlar aracılığıyla devletler üstü bir otoritenin yokluğundan doğan söz konusu boşluğu doldurmaya (beyhude) çabalamaktadır.
- 4 Uğur Uzer, “Ceza Hukukumuzda ‘Siyasal Suç’”, *Ankara Barosu Dergisi*, sayı 6, 1984, s. 881.
- 5 Schafer, “The Concept of the Political Criminal”, s. 384-385.

ADİ SUÇ

Dolaylı tehdit
(yasanın ihlali)

Vasat amaç

Sıradan, genel, normal
(“Suçlu Vatandaş”)

Günlük

Amaç olarak suç eylemi

Sabit, nesnel, belirgin içerik

SİYASİ SUÇ

Doğrudan tehdit
(yasanın ortadan kaldırılması için ihlali)

Aşkın (özgecil ve komünal) amaç

Sıradışı, özel, anormal
(“Terörist: Devletin Düşmanı”)

Dönemsel

Araç olarak suç eylemi

Geçici, göreceli, müphem içerik

Sonuç olarak, içeriği ucu açık bir şekilde doldurulan siyasi suçun biçimsel olarak adi suçtan kolaylıkla ayrılması, “siyasi” ile “adi” suç sınıflarından oluşan *de jure* ya da *de facto* bir teorik ikilik yaratır. Ancak, teoride açıkça doktrine edilebilen söz konusu ikilik, pratikte birçok açıdan bulanıktır. Örneğin, Stephen Schafer’a göre mevcut tehlike, toplum için yararlı sosyal değişimlerin zorlandığı “imanlı” (convictional) siyasi suç alanının “sözde-siyasi suçlularca”, yani adi suçlularca istilasidir.⁶

Türkiye’nin Kürt meselesi tarihinde ise siyasi ve adi suç arasında kurulan söz konusu ikilik, gerek siyasi suçların birer adi suç olarak kodlanması, gerekse adi suçların siyasallaştırılması yoluyla tarihsel açıdan geçersiz hale gelmektedir. Erken Cumhuriyet dönemi Kürt isyanları, devlet söyleminde *baskın hatlarıyla* “eşkıyalık” adı altında basit birer adi suç olarak formüle edilirken yok sayılan “Kürt” etno-politik kimliği, hegemonya tarafından “olağanüstü” durumlarda, söylemsel olarak tanınmış ve mücrimleştirilmiştir (*criminalized*). 1950’lerden itibaren ise Türkiye’nin Kürt bölgelerinde yükselen adi suçlar, bu kez önce Devlet sonra da bölge halkı tarafından çifte bir siyasallaştırmaya tabi tutulmuş, yine söylemsel bir faydacı sapmayla yasak edilmiş olan “Kürt” gerçekliği, mücrimleştirilerek tanınmıştır. Söz konusu söylemsel sapmanın ete kemiğe bürünmüş hali, *izale-i şekavet* adı altında doğrudan bölge halkını, alenen işlenen *kitlesel bir cürmün müsebbipleri* olarak hedef alan 1970 komando operasyonlarıdır. Böylece, devlet söylemindeki söz konusu faydacı sapmanın edimsel (*performative*) ifadesi olan komando operasyonlarıyla yerel halk tarafından işlendiği iddia edilen cürmün “adi” görüntüsü arkasında saklı ‘siyasi’ yön – Mesut Yeğen’in yerinde tabiriyle “Kürt meselesinin Kürtlüğü”,⁷ bastırılmak üzere açık edilmiş

6 Schafer, “The Concept of the Political Criminal”, s. 386.

7 Mesut Yeğen, “The Kurdish Question in Turkish State Discourse”, *Journal of Contemporary History*, c. 34, no: 4, 1999, s. 555.

oluyordu. Küresel bir söylemsel dönüşümün sonucu olarak, Türk ulus-devlet söyleminde 1980'lerden itibaren ise hem adi hem de siyasi suçları eşitleyen "eşkîya" teriminin yerini, "siyasi" suçun siyasallığını tanıyan "terörist" terimi almıştır.

Dolayısıyla, devlet söyleminde hem siyasi hem de adi suçlulara yönelik olarak kullanılan kırsal (rural) "eşkîya" terimi ve türevlerinden adi suçlular için hukukî "suçlu vatandaş" ile siyasal suçlular için kentsel (urban) "terörist" terimlerine geçişin tarihinin yazılı basında ve devlet belgelerindeki izini sürmek, yukarıda kaba hatlarıyla çizilen siyasi ve adi suç arasındaki ikiliği, Türkiye'nin Kürt meselesi üzerinden sorgulamamızı sağlayacaktır.

I. "Eşkîya"dan "Suçlu Vatandaş"a Devlet Söyleminde "Adi" Suçlu

Arapça "şaki" kelimesinin çoğulu olan ve Osmanlı Devleti döneminden miras olan "eşkîya" terimi, çağdaş sözlüklerde "kırsal haydutlar" olarak tanımlanır.⁸ İngilizce "bandit" terimini Oxford English Dictionary, ülkenin *yollarında, dağlar ve ovalarında* etkin olan "silahlı bir soyguncu çetesinin üyesi" olarak tanımlarken,⁹ benzer bir şekilde Türkçe "eşkîya", Türk Dil Kurumu sözlük anlamıyla, "*dağda, kırdan* yol kesen hırsızlar, haydutlar"dır.¹⁰ O halde, silahlı bir çete tarafından gerçekleştirilen soygunun mekânı değiştiğinde, kırsal "eşkîya" teriminin yerini kentte "şehir eşkıyası" ve denizde "korsan" terimleri alır. Ayrıca, çağdaş sözlük anlamında "eşkîyalığı" karakterize eden temel eylem biçiminin fidye için insan kaçırma, köy/ev basma, insan öldürme ya da kaçakçılık gibi eylemlerden çok, bir çete tarafından gerçekleştirilen silahlı soygun olduğu görülmektedir.

"Eşkîya" teriminin çağdaş sözlük anlamında sahip olduğu bu iki nitelik, Türkiye tarihinde yalnızca günlük siyasetin etkisindeki popüler siyasal dilde değil, ama aynı zamanda devlet söyleminin bütün resmiyetiyle ortaya konulduğu kanun metinlerinde de geçerliliğini yitirmiş; terim, kanun dışı her türlü eylemi kapsayacak şekilde esnetilmiştir. "Eşkîya" teriminin muhtemelen küresel siyasal bağlamda da yaşanan bu tarihsel aşırı esnetilişi, yalnızca siyasi suçlu adi olana indirgemeyi, böylece onun siyasal yönünü küçümseyip

8 Osmanlı Devleti belgelerinde, "eşkîya" terimiyle beraber "celâli", "eşirâ", "harâmî", "haramzâde", "türedi", "sergerde" ve "haydut" terimleri ile yol kesen haydutlar için "harabê" ya da "kuttau't-tarik" terimleri de kullanılmıştır. M. Emin Üner, *Aşiret, Eşkîya ve Devlet*, 1. Baskı, (İstanbul: Yalın Yayıncılık, 2010), s. 67.

9 Catherine Soanes (ed.), *Oxford English Dictionary*, (Oxford: Oxford University Press, 2002), s. 58.

10 Türk Dil Kurumu (TDK), *Güncel Türkçe Sözlük*. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&view=gts, Erişim: 22.03.2015

görmezden gelmeyi amaçlamıyordu.¹¹ İtalyanca “bandito” teriminin özgün “kanun dışı” (outlaw¹²) anlamını hatırlatırcasına “eşkıya” söylemi, kanunları ihlal ederek bu veya şu amaçla yapılan bütün şiddet içeren eylemleri “eşkıyalık” adlı potada eritiyor ve böylece yasa, sahip olduğunu söylemsel olarak iddia etmek zorunda olduğu meşru şiddet tekeline, yeniden üretmiş oluyordu.¹³

Modern devlete özgü bu varoluşsal iddianın pratik sonucu, nüfusun silahsızlandırılarak edilgenleştirilmesidir (*pacification*); ancak, “olağanüstü” olarak görülen kriz bölgeleri ve/ya anlarında devletin sahip olduğunu iddia etmek durumunda olduğu şiddet araçları tekeline belli gruplar ve topluluklarla paylaşma yoluna gittiği görülmektedir.¹⁴ Örneğin, Türk ulus-devleti kurma süreci için Kürt sorunu, yalnızca söz konusu süreç için bir tehdit ya da en azından bir engel olarak algılanan Kürt aşiretlerinin baskı altına alınıp silahsızlandırılmasını değil, aynı zamanda devletle ayrılmaz bir patronaj ilişkisi içine girmiş aşiretlerin şiddet araçları sahipleriyle açık ya da kapalı bir biçimde kabul edilmesini de içermiştir. Bu bağlamda, devletin Kürdistan İşçi Partisi’ne (PKK) karşı mücadelesinde 1985 yılında oluşturduğu koruculuk sistemi, söz konusu meşru şiddet tekelinin sadık Kürt aşiretleriyle paylaşılması tarihsel pratiğini yasal olarak kurumsallaştırmıştır.¹⁵

Aşiretler arası güç mücadelelerinden yararlanma, belli aşiretlerle patronaj ilişkisi kurma ve 1891 yılında oluşturulan Hamidiye Alayları örneğinde açıkça görüldüğü gibi, devlete sadık aşiretleri silahlandırma siyasaları, tıpkı “eşkıya söylemi” gibi, geç Osmanlı Devleti mirasıdır.¹⁶ Velhasıl, Max Weber’in tanımladığı biçimiyle, modern-öncesi devlet yapılanmaları, yalnızca idarî araçların dağılık tahsisine değil, aynı zamanda şiddet araçlarında bir özel mülkiyet rejimine dayandığından,¹⁷ Osmanlı Devleti için söz konusu uygulamalar, Kürdistan bölgesinin idaresinde yürütülecek en uygun siyasal araç-

11 Sabri Yetkin, *Ege’de Eşkılar*, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996), s. 8.

12 Eric Hobsbawm, *Bandits*, 4. baskı, (New York: The New Press, 2000), s. 12.

13 Söz konusu argümanın küresel eşkıyalık tartışması üzerinden yapılan etraflı siyasal-teorik savunusu için, bkz. Ahmet Özcan, “Eşkının ‘Adi’ Şiddetinin Siyasallığı ve Yasa Yapıcı Mirası”, *Kebikeç*, sayı 34, 2012, s. 7-23.

14 Hamit Bozarslan, *Ortadoğu’nun Siyasal Sosyolojisi*, 1. baskı, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2012), s. 85-87.

15 Koruculuk üzerine yakın zamanda yayımlanan bir makale için, bkz. Evren Balta Paker ve İsmet Akça, “Türkiye’de Köy Koruculuğu Sistemi”, *Toplum ve Bilim*, sayı 126, 2013, s. 7-34.

16 Geç Osmanlı Devleti döneminde Kürdistan bölgesinin idaresinde uygulanan bu siyasaların tarihsel analizi için, bkz. Martin van Bruinessen, *Ağa, Şeyh, Devlet*, 5. baskı, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2008); Üner, *age* ve Uğur Ümit Üngör, “Rethinking the Violence of Pacification: State Formation and Bandits in Turkey, 1914-1937”, *Comparative Studies in Society and History*, c. 54, no: 4, 2012, s. 746-769.

17 Max Weber, *Wirtschaft und Gesellschaft*, (Tübingen: J. C. B. Mohr, 1976), s. 29.

lar olarak ortaya çıkmış; ancak bu uygulamaların sonucu, bölgedeki şekavet hareketleriyle beraber aşiret çatışmalarının şiddetlenmesi olmuştur.

Şekavet meselesi, birbirinden farklı geniş coğrafi bölgeleri kapsayan ve giderek kırılganlaşan sınırları içinde merkezileşmeye çabalayan Osmanlı Devleti için “normal” olarak görülen düzeylerde sürekli bir sorun olarak yaşanmış, 16. ve 17. yüzyıllarda gerçekleşen “Celâli İsyanları”nda olduğu gibi, belli dönemlerde ise bir salgına dönüşerek devletin bekasını tehdit eder hale gelmiştir. Osmanlı Devlet bürokratları, söz konusu şekavet salgınını resmî rütbelerin dağıtılması uygulamasını da içeren bir pazarlık süreciyle devletin merkezileşme sürecine entegre etmeyi başarmışlardır.¹⁸ Çok-uluslu imparatorlukların milliyetçilik dalgasıyla sarsıldığı 19. yüzyıla gelindiğinde ise bir kısır döngü içinde, Osmanlı Devleti’nin dağılışı ve şekavet hareketlerinin yükselişi birbirlerini besleyen yıkıcı güçler haline gelmiştir. Bu nedenle, imparatorluğun birçok bölgesinde iç içe geçen şekavet salgınları ve milliyetçi hareketlerin ortadan kaldırılması, 23 Temmuz 1908’de iktidara gelen İttihat ve Terakki Cemiyeti için temel meydan okumalardan birini oluşturmuştur. Bu bağlamda, Makedonya, Ege ve Kürdistan bölgeleri için özel olarak art arda çıkarılan yasal düzenlemeler, belli iktidar teknolojilerinin imparatorluğun geneline uygulanmasıyla sonuçlanmıştır. Bu teknolojiler, (i) temyiz hakkını tanımayan askerî mahkemelerin oluşturulması, (ii) ceza yasasının ağırlaştırılması, (iii) bir bölgede gerçekleşen şekavet hareketlerinden bölge halkını sorumlu tutan “müşterek mesuliyet”¹⁹ uygulamasının getirilmesi, (iv) nüfusun silahsızlandırılması ve (v) paramiliter grupların oluşturulması olarak özetlenebilir.²⁰ Osmanlı Devleti’nin Birinci Dünya Savaşı’na katılmasıyla birlikte, özellikle İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin Kürdistan’da Kürt

18 Karen Barkey, *Bandits and Bureaucrats: The Ottoman Route to State Centralization*, 1. baskı, (Ithaca and Londra: Cornell University Press, 1994) s. 21-22 ve Karen Barkey, *Empire of Difference: The Ottomans in Comparative Perspective*, (New York: Cambridge University Press, 2008), s. 178-181.

19 Türkiye’de polis kurumunun tarihi açısından, “müşterek mesuliyet” kavramının bir analizi için, bkz. Ferdan Ergut, *Modern Devlet ve Polis*, 1. baskı, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2004).

20 Söz konusu uygulamaları, İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından çıkarılan ilgili yasalar yoluyla analiz eden bir makale için, bkz. Kemal Yakut, “Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Eşkıyalığın Önlenmesine İlişkin Düzenlemeler”, *Kebikeç*, sayı 34, 2012, s. 139-157. Eşkiya salgını karşısında paramiliter gruplara dayanılması, Osmanlı Devleti’nin borçlarına karşılık, tütün sektöründe 1883 ile 1925 yılları arasında tekel olan uluslararası sermaye ortaklı Régie Şirketi’nin kendi silahlı gücü “kolcu”lar yoluyla kaçakçılara karşı mücadelesini anımsatmaktadır. Bu bağlamda, geç Osmanlı Devleti’nin Karadeniz bölgesindeki tütün kaçakçılığı üzerine yazılmış bir yüksek lisans tezi için, bkz. Mustafa Batman, *Tobacco Smuggling in the Black-Sea Region of the Ottoman Empire (1883-1914)*, [basılmamış yüksek lisans tezi, İstanbul: İstanbul Şehir Üniversitesi, Tarih bölümü, 2013].

aşiret süvarileri ve Balkanlar'dan gelen Müslüman gönüllüler, suçlular ve göçmenlerden oluşan paramiliter gruplara bel bağlaması, Ermeni "tehcir"i başta olmak üzere kitlesel katliamların yapılmasının yanı sıra, bölgedeki büyük çaplı şekavet hareketlerinin yaygınlaşmasını hızlandırmıştır.²¹

Birinci Dünya Savaşı'nın bitişiyle beraber Ankara Hükümeti, Anadolu'da ve Rumeli'de kendiliğinden gelişen direniş hareketini liderliği altında tekelleştirirken, asker kaçaklarıyla beslenen eşkıya salgını, birçok bölgede doruğuna ulaşmıştı. Bu bağlamda, TBMM tarafından 29 Nisan 1920'de çıkarılan Hıyanet-i Vataniye Kanunu ile 11 Eylül 1920'de çıkarılan Firariler Hakkında Kanun ve bu kanunların uygulayıcı gücü olarak 18 Eylül 1920'de kurulan İstiklal Mahkemeleri, yalnızca vatana ihanet, casusluk, bozgunculuk yapan ya da yaptığı söylenen iç siyasal rakiplere ve düşmanlara karşı değil, söz konusu eşkıyalık salgınına karşı da teşkil edilmişti. Diğer taraftan, Temmuz 1921'de, milli seferberliğe katılmış suçlular ve firariler ve Ocak 1922'de, tüm suçlular ve firariler affedilmiştir.²² Dahası Ankara Hükümeti, birçok bölgede eşkıyalardan direniş hareketi lehine yararlanmış ve milli seferberliğe katılmak kaydıyla adi bir suçun cezalandırılmasının Meclis tarafından tecili ve affi, dönemin sık rastlanılan uygulamalarından biri haline gelmiştir:

- "Kalecik'te şakilik yapan Kürt İsmail af olunduğu takdirde Garp Cephesi'nde görev yapacağından kanuni takibatının tecil edilmesi."²³
- "Asi Ethem müfrezesinden ayrılarak iyi hizmetleri geçen Haymanalı Osmanoglu Hamza ile iki arkadaşına dair kanuni kovuşturmanın ertelenmesi."²⁴
- "Yol kesme suçundan Niğde Hapishanesi'nde tutuklu iken cepheye sevk edilerek vatani vazifesini yapan ve kötü bir hali görülmeyen Aksaraylı Ali hakkındaki adli kovuşturmanın ertelenmesi."²⁵
- "Şakilikte bulunmuş olup daha sonra vatanın kurtuluşu için çalışan Aziziye'li Kara Ahmed hakkındaki soruşturmanın ertelenmesi."²⁶
- "Dersim olaylarında askerî kuvvetlere yardım eden, Sadyot Çete Reisi Necib Ağa ve arkadaşları aleyhine açılan davanın ertelenmesi."²⁷

21 Üngör, *age*, s. 752.

22 Yakut, *age*, s. 149-150.

23 T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivleri, No: 138, Dosya: 91-1, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer Kodu: 1.7..20., 04.08.1920.

24 T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivleri, N: 582, D: 92-13, FK: 30..18.1.1, YK: 2.31..8., 23.01.1921.

25 *Age*, N: 844, FK: 30..18.1.1, YK: 3.19..12., 11.02.1921.

26 T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivleri, N: 1046, D: 91-15, FK: 30..18.1.1, YK: 3.29..17., 03.07.1921.

27 T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivleri, N: 1092, FK: 30..18.1.1, YK: 3.32..3., 08.09.1921.

Sonuç olarak Ankara Hükümeti, düzenli ordu içinde asimile olmaya zorla da olsa razı edilen Demirci Mehmet Efe gibi zeybekleri ulusal kahraman olarak ilan ederken, eşkıyalığa devam eden ya da direniş hareketini destekleyip düzenli orduya girmeyi kabul etmeyen ünlü Ethem kardeşler gibi çeteleri, devletin ve milletin asil düşmanları olarak inşa etmiştir.²⁸ Bir salgına dönüşmüş şekavet hareketlerine karşı ülkenin çeşitli bölgelerinde zaman zaman olağanüstü hal ilanında da bulunan hükümet, Cumhuriyet'in ilanından hemen önce, "İzale-i Şekavet Kanunu" adlı hayati bir yasa çıkartmıştır.

18 Ekim 1923'te Meclis tarafından kabul edilen söz konusu İzale-i Şekavet Kanunu'nun ilk maddesi, İçişleri Bakanlığı tarafından "şaki" olarak ilan edilenlerin yaralanması ve öldürmesi eylemini suç olmaktan çıkarırken (*decriminalization*) kanunun ikinci maddesi, "şaki" hukukî terimini ayrıntılı bir şekilde tanımlamaktaydı:

Gasbı emval veya ahzûsar veya suikast veya emniyeti dahiliyeyi ihlâl için hane, çiftlik, ağıl, köy, değirmen gibi mahaller basarak veya ihrak veya tahrip ederek veya adam öldürerek veya yollarda ve kırlarda soygunculuk yaparak veya adam kaldırarak veya işbu efalden birini veya birkaçını irtikâptan dolayı mevkuf veya mahpus iken tevkifhane ve hapishaneden firar ederek müsellehan dolaşmak suretiyle emniyet ve âsaiyi münferiden veya müctemian tehdit ve işgal edenlerdir (Şaki).²⁹

Kanun, eşkıyaya teslim olmaları için on ila otuz gün müddet tanıırken (Madde 3) İçişleri Bakanlığı'nı eşkıyalara yardım ve yataklık edenleri uygun bulunduğu topraklara sürgün etme ile yetkilendirmiştir (Madde 4). Ayrıca kanun, teslim olmasından önce başkaca eşkıyayı öldürerek ya da onlar hakkındaki bilgi sağlayarak onların yakalanmalarına yardımcı olan şaki hakkındaki kanuni kovuşturmanın beş yıl boyunca erteleneceğini ve zanlı söz konusu beş yıl boyunca başka bir suç eylemine katılmamışsa ertelemenin affa dönüşeceğini buyurmuştur (Madde 6). Son olarak kanun, eşkıyanın yakalanmasına yardım eden ihbarcılara para ödülü sözü de vermektedir.³⁰

28 Direniş hareketi döneminde "ulusal kahraman" ilan edilen eşkıya reisleri, tek parti diktatörlüğünün her türlü muhalefeti sert bir biçimde ezdiği 1930'larda "hain" olarak kurgulanabilmişlerdir. Örneğin, *Cumhuriyet* gazetesi, 1931'de Demirci Mehmet Efe'yi "kan dökücü ve hain bir gerici" olarak ilan etmekteydi: "Demirci Efe mahkemede hesap veriyor! Bu eski şaki Gazi'nin aleyhinde bulunmuş! Vaktile Denizli'yi kana boyayan Demirci, Menemen mürtecilerini haklı görüyor" (*Cumhuriyet*, 20.04.1931: 3) Benzer bir şekilde, *Cumhuriyet* gazetesinin bir sayısında Bursa'daki Püskülsüz Çetesi üyelerinin "şehri düşman elinden kurtaran ulusal kahramanlar" olarak anlatılması, bir milletvekilinin "çapulcular"ın kahraman olarak ilan edilemeyeceğini savunan ve aynı gazetede yayımlanan mektubunda protesto edilmekteydi. *Cumhuriyet*, 13.09.1934, s. 5.

29 *Kanunlar Dergisi*, "İzale-i Şekavet Kanunu", sayı 2, no: 356, 18.10.1923, s. 113.

30 *Kanunlar Dergisi*, s. 113-114.

Her ne kadar İzale-i Şekavet Kanunu, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin şekavet salgının ortadan kaldırılması için uyguladığı iktidar teknolojilerinin tutarlı bir devamı olsa da kanun Devletin eşkıyalığa karşı mücadelesine yepyeni bir boyut kazandırmaktaydı: Kanunun 1. Maddesi, "şaki" olarak ilan edilenlerin yaralanması ya da öldürülmesi eylemini suç olmaktan çıkarırken kanun dilinde "şaki", herhangi biri tarafından öldürülebilen bir "kutsal insan"a (homo sacer) dönüştürülmüş oluyordu.³¹ Yine de burada söz konusu olan, yalnızca devletin meşru şiddet tekelinin kısmi bir paylaşımı değil,³² aynı zamanda, Türk ceza hukukunun tarihinde keskin bir zikzaktı. Şaki, herkes tarafından her yerde avlanan ve suçlu (dolayısıyla vatandaş) statüsüne sahip olmayan tehlikeli ve zararlı bir yaratığa indirgenmiş oluyordu. Bu nedenle İzale-i Şekavet Kanunu, imparatorluğun yıkılışı ile Cumhuriyet'in kuruluşu arasındaki geçiş döneminde devletin ve toplumun zayıflığını açık bir şekilde ifşa etmekteydi.

Uzun bir süre hükümsüz bir şekilde varlığını sürdüren söz konusu kanun, 2 Şubat 1962 yılında, 1. ve 4. maddelerinin, sırasıyla, 1961 Anayasası'nın yaşam hakkını güvence altına alan 14. Maddesi ile seyahat özgürlüğünü düzenleyen 18. Maddesi'ne açık aykırılığı gerekçesiyle ilga edilecektir.³³ Her ne kadar "Doğu'da şekavet meselesi" 1960'ların başlarında yalnızca ulusal basının değil, aynı zamanda Meclis ve Senato görüşmelerinin birincil tartışma konularından birini oluşturmuşsa da bu kez devlet, "suçlu vatandaş" olarak tanımladığı "Doğulu" eşkıyaların halinde kendine güveniyor görünüyordu. Gerçekten de, 1960'larda yeni kurulmuş komando birimlerinin eşkıya avları öncesinde, savaş helikopterlerinden dağlar üzerine atılan binlerce Kürtçe uyarı notunda Devlet, "suçlu vatandaşları"na kendisinin tartışmasız üstünlüğünü hatırlatıyor ve af ve korumu vaadinde bulunuyordu:

*Suçlu vatandaş, kanunlar merhametli ve âdildir. Kanuna sığın ve korkusuz yaşa. Devlet kudreti büyüktür. Devlet gücüne karşı koyamazsın. Komando birlikleri üstün silâh ve araçlarıyla dört-bir yanını sardı. Bu çemberin içinde kaldın. Ancak teslim olursan kurtulacaksın. Teslim ol. Suçun ne kadar büyük olursa olsun, senin menfaatinidir. Adil mahkemelerden korkma. Af kanunlarından yararlanacaksın. Teslim ol. Dağlardan ve hıyanetten, ölümden kurtul. Teslim olursan Devlet seni koruyacaktır. Teslim olmazsan dağlarda telef olacaksın. Dağlar mezarın olacak. Teslim ol. İnsan gibi yaşa, çoluğuna çocuğuna ve sıcak yuvana kavuş. Bu sana verilen son fırsattır. Faydalan.*³⁴

31 Söz konusu kavram için, bkz. Giorgio Agamben, *Homo Sacer: Sovereign Power and Bare Life*, çev. Daniel Heller-Roazen, (Stanford-California: Stanford University Press, 1998), s. 8.

32 Yakut, *age*, s. 154.

33 *Kanunlar Dergisi*, "İzale-i Şekavet Kanununun yürürlükten kaldırılmasına dair Kanun", sayı 46, no: 215, 1963, s. 373.

34 *Milliyet*, 08.04.1967, s. 1, 7. Vurgular yazara aittir.

1970'lerin yükselen siyasal çatışmalarının ortasında ve 12 Mart askerî darbesinden hemen sonra, 8 Ağustos 1971'de, "kamu düzenini bozan ve yasaları ihlal edenlere karşı" devletin güvenlik güçlerinin silah kullanma yetkisini genişleten "Asayişe müessir bazı fiillerin önlenmesi hakkında Kanun", Millet Meclisi tarafından kabul edilmiştir.³⁵ Her ne kadar Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu görüşmelerinde söz konusu kanun, "İzale-i Şekavet Kanunu"yla karşılaştırmalı olarak tartışılmış olsa ve dönemin yükselen siyasal suçları "siyasi eşkıyalık" olarak tanımlansa da söz konusu kanunun dilinde "eşkıya" terimi kullanılmamıştır. Nitekim suçun eyleyicisi yerine kanun, doğrudan suç eylemini hedef almaktaydı. Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu'nda kanun lehine konuşma yapan hatipler, kanunun devletin gerek "adi" gerekse "siyasi eşkıyalığa" karşı mücadelesinde elini güçlendireceğini; ancak bu mücadelenin yasanın hâkimiyeti altında gerçekleştirilmesi gerektiğini savunmaktaydılar.³⁶

Özellikle yükselen siyasal kaos karşısında "yasanın üstünlüğü", siyasal seçkinlerin kullanımındaki söylemsel bir makyaj olarak kalmaya ve siyasal dilde "eşkıyalık" söylemi merkezîliğini korumaya devam etti. Ancak yasanın dilinden "eşkıya" terimi silinmiş, onun yerine bir suça iştirak etmiş, tüm "adi ve siyasi suçlu vatandaşların demokratik yollarla cezalandırılması", temel mesele haline gelmişti.

Teorik kriminolojinin bakış açısından ceza yasasının bu evrimi, failin kurbanı verdiği zararın eş karşılığını ifade eden "borç" nosyonundan failin kurbanın ailesinden ve/ya toplumdan korunmasına geçişi çözümleyen Friedrich Nietzsche'nin "cezanın soykütüğü" analizini doğrulamaktadır: "Bir topluluğun gücü ve gururu arttığında, ceza yasası yumuşar", diye yazar Nietzsche, "ne zaman o topluluk zayıflar ve tehlikeye düşer, o zaman geçmişin daha sert yöntemleri dirilir."³⁷ O halde, herkes tarafından her yerde avlanan ve "ulusun düşmanı" ilan edilen "şaki", karşısında devletin ve toplumun onu "affedecek" kadar kendine güvenli ve etkilenmemiş hissettiği bir "suçlu vatandaş"a dönüşür: "Ne diye bu benim parazitlerimden tedirgin olacağım?" diye sorabilir böyle bir toplum, "bırakınız bütün istediklerini alsınlar. Bende daha çok var."³⁸ Dahası, suç eyleminin dehşetini vurgulayan 19. yüzyıl yazarlarının tersine modern kriminoloji, suçu sıradanlaştırırken

35 *Kanunlar Dergisi*, "Asayişe müessir bazı fiillerin önlenmesi hakkında Kanun", sayı 54, no: 1481, 1971, s. 488-489.

36 *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, "3. Dönem, 2. Yasama Yılı, 139. Birleşim", 29.07.1971, s. 207-208; *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, "10. Toplantı Yılı, 111. Birleşim", 08.09.1971, s. 133-134.

37 Friedrich Nietzsche, *The Birth of Tragedy and the Genealogy of Morals*, çev. Francis Golfing, (New York: Anchor Books, 1956), s. 205.

38 *The Birth of Tragedy and the Genealogy of Morals*, s. 205.

pozitif kriminoloji faili yalnızca vasat değil, aynı zamanda acınası ve zayıf ad-dederek ceza hukukunun söz konusu dönüşümünü açıkça yansıtmaktadır.³⁹

Özellikle “adi” olarak sınıflandırılan suçlar için geçerli olan bu dönüşüme rağmen, suçluların sıradan statüsü, Kürt suçluluğuna gelindiğinde sarsıcı, rahatsız edici ve olağan dışı bulunmuştur. “Batılı” siyasal seçkinler, 1950 ile 1980 yılları arasında gelişen Kürt eşkıyalığına karşı en sert önlemleri savunan özel bir kriminal söylem geliştirmiş ve sürecin sonunda bütün bir Kürt nüfusu mücrimleştirilmiştir. Eşkuya ve/ya kaçakçı olmak, eşkıyalara yardım ve yataklık etmek veya ruhsatsız silah sahibi olmak ve kaçak mal alıp satmakla suçlanan Kürt nüfusu, devam eden kitlesel bir suçun müsebbipleri olarak görülmüştür. Dahası, siyasal seçkinler, “sözde-adi” Kürt suçluluğunun arkasında saklı bir siyasal (“bölücü”, “Kürtçü”) suç bulmakta gecikmişler, 1970’lerin hemen başında gerçekleştirilen bölgesel bir dizi komando operasyonu ile Kürt kimliğini mücrimleştirerek tanımış ve baskı altına almışlardır. Bu bağlamda, Kürt toplumunun ortaya koyduğu “ilkel” direnç, söz konusu suçluluğun ulusal bir direniş olarak sahiplenilmesiyle “Batılı” ahlaki değerlerin ters yüz edilmesi olmuştur.⁴⁰

II. “Eşkuya”dan “Terörist”e Devlet Söyleminde Siyasi Suçlu

Modern Türk ulus-devletinin Kürt sorununun biçimlenişi açısından, Kurtuluş Savaşı döneminde (1919-1921) Ankara Hükümeti’ne karşı gerçekleşen yirmi üç isyanın yalnızca üçü Kürt aşiretlerini içerirken yeni Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş döneminde (1924-1938) gerçekleşen on sekiz ayaklanmanın on altısı Kürt menşelidir.⁴¹ Dolayısıyla, söz konusu kurucu dönemde oluşan Kürt hoşnutsuzluğu, temel söylemsel sütunları *Batılılaşma, merkezileşme, laiklik ve Türk milliyetçiliği* olacak şekilde belirginleşmeye başlayan modern Türk ulus-devlet kurma projesine karşı yoğunlaşmıştır.⁴² Erken Cumhuriyet dönemi devlet söyleminde söz konusu Kürt isyanları, aslen ve şaşmaz bir şekilde “şekavet hareketleri” olarak tanımlanmıştır. Ancak, siyasal seçkinler tarafından Kürt isyancılarının birer “şaki” olarak imlenme-

39 Wayne Morrison, *Theoretical Criminology: From Modernity to Post-modernism*, (Routledge, 1995), s. 355-356.

40 Doktora tezimin ürünü olan bu argüman için, bkz. Ahmet Özcan, “Les derniers bandits kurdes de la Turquie moderne”, (ed.) en Ratiba Hadj-Moussa ve Sophie Wahnich, *Mondes méditerranéens: L’émute au cœur du politique*, L’homme et la société, L’Harmattan, c. 187-188, Juillet-Août 2013, s. 155-181 ile Ahmet Özcan, “Son Kürt Eşkuyaları: Kürt Meselesi’nde ‘Adi’ Şiddetin Olağanüstülüğü, Siyasallığı ve Yasa Yapıcı Mirası”, (ed.) Güney Çeğin ve İbrahim Şirin, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Türkiye’de Siyasal Şiddet*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2014), s. 165-206.

41 Kemal Kirişçi ve Gareth M. Winrow, *The Kurdish Question and Turkey: An Example of a Trans-state Ethnic Conflict*, (Londra: Frank Cass, 1997), s. 75.

42 Yeğen, *age*, s. 559.

si, Osmanlı Devleti'nin söylemsel bir mirasıdır. Gerçekten de Botan Mîri Bedirhan Bey'ini liderliğini yaptığı Kürt isyanı karşısında Osmanlı Devleti yöneticileri, isyankâr mîri ve takipçilerini “dört ayaklı aptal Kürtler ve onların eşkiya liderleri” olarak adlandırmıştı.⁴³ O halde, Osmanlı Devleti'nden Kürt sorununu devralan Türk ulus-devleti, Koçgiri (Temmuz 1920-Haziran 1921) ve Şeyh Said isyanları (Şubat-Mart 1925) ile başlayan erken Cumhuriyet dönemi Kürt ayaklanmaları karşısında, yine Osmanlı Devleti'nden eşkiya söylemini miras almıştır. Örneğin, *Cumhuriyet* gazetesi Ağrı İsyanı'na (Ekim 1927-Eylül 1930) karşı gerçekleştirilen askerî operasyonu şu şekilde sunmaktaydı:

[...] Türk'ün demir kartalları asilerin hesabını temizlemektedir. [...] (Zilân) harekâtında imha edilen eşkiya miktarı 15,000'den fazladır. [...] Zilân deresi lebalep ecssat ile dolmuştur.⁴⁴

Ulusal yazılı basında Ağrı İsyanı, hem “Doğu” köylerinin eşkiya aşiretleri tarafından gerçekleştirilen büyük çaplı bir talanı hem de Cumhuriyetçi medenileşme projesine karşı bir irtica hareketi olarak resmedilmiş; ancak, hiçbir şekilde Türk ulus-devletine karşı gerçekleşen bir Kürt başkaldırısı olarak değerlendirilmemiştir. Örneğin, *Cumhuriyet* gazetesinin kurucusu Yunus Nadi, Ağrı'daki “şekavet hareketi”nin asla bir “Kürt isyanı” olarak yorumlanamayacağını yazmaktaydı:

Ervelâ Kürt isyanı... Bizim telâkkimize göre hâdiseye böyle bir isim vermeğe cevaz yoktur. Türkiye Cumhuriyeti dâhilinde yaşıyan insanların ırk ve din farkı olmaksızın Türk olduklarını unutmamağa mecburuz. [...] Binaenaleyh Şark hudutlarımızda Kürt isyanı yoktur. [...] Eşkiyaya eşkiya demek kâfidir.⁴⁵

Kürt gerçekliğinin bu inkârının hemen yanı başında, Kürt kimliğini cinayet, talan ve şekavetle eşleştiren ırkçı bir söylem çelişkili bir şekilde yer almaktaydı. Aşağıda verilen alıntı, söz konusu dönemdeki benzer ifadeler arasından, niyetinin açıklığı ile öne çıkmaktadır:

Bu Kürt kitleesindeki karanlık ruhu, kaba hissiyatı, hunhar temayülâtı kırmak mümkün olmadığına kaniim. Bunu uzun bir tekâmülden beklemek bunların zaman zaman böyle isyanlar çıkararak yahut memlekette asayiş bozarak veyahut hırsızlık ederek hükûmetin daima meşgul olmasına, halkın mütema-diyen mutarrız olmasına sebep olur.⁴⁶

43 Ahmet Kardam, *Cizre-Bohtan Beyi Bedirhan: Direniş ve İsyan Yılları*, 2. baskı, (Ankara: Dipnot Yayınları, 2011), s. 373-374.

44 *Cumhuriyet*, 16.07.1930, s. 1.

45 Yunus Nadi, “Şark'ta Hadise ve İran”, *Cumhuriyet*, 13.07.1930, s. 1.

46 Yusuf Mazhar, “Ararat Eteklerinde”, *Cumhuriyet*, 20.07.1930, s. 3.

Ülkedeki Kürt gerçekliğinin inkârı ile Kürt kimliğinin aşağılanması bu çelişkili birleşimin pratik sonucu, asimilasyon formülüydü. Söylemsel gerekçeye göre, yerel nüfus ulusal bilincini kaybetmiş Türklerden oluştuğundan, isyancılar dış güçler tarafından Türkiye'ye karşı kışkırtılan komşu ülkelerin Kürt ve/ya Ermeni eşkıyaları olmalıydılar.⁴⁷

İran'da teçhiz ve ihzar olunan Kürt eşkıyası hududumuza tecavüz etmişler, tenkil olunmuşlardır.⁴⁸

Sergerde Haco huduttan içeri taarruz etti: Kürtleri isyana teşvik eden bu şaki üzerine kuvvetli kıtaat sevk edildi.⁴⁹

Kahraman bir hanım: Erzincan civarında 50 Kürt'le müsademe ederek şakileri kaçırdı.⁵⁰

[...] Dostumuz İran, arazisinde tektük zuhur eden Kürt eşkıyasının hakkından gelmekte ve selametini muhafaza etmektedir.⁵¹

Kürt (ve Ermeni) kimliğinin eşkıyalıkla eşleştirilmesi, yerel nüfusu asimilasyona çağıran zoraki bir davetti. Bu nedenle Ağrı İsyanı, bir "şekavet meselesi", "irtica yılanı/akrebi",⁵² "hıyanet ve şer şebekesi" ve Türkiye'nin dış düşmanlarının "Doğu'da bir Kürt-Ermeni Devleti"⁵³ kurma teşebbüsü

47 Devlet söylemine göre Türkiye'nin doğusunda yaşayan yerel nüfus Türklerden meydana geldiği için, burada isyana kışkırtıldıkları söylenen "Kürtler", kuzeydoğu İran, kuzey Irak ve kuzey Suriye'de yerleşik halka atıf yapmaktaydı. Diğer taraftan, ülkedeki Ermeni nüfusun soyunun neredeyse tamamen tüketilmesine rağmen, siyasal seçkinlerin Ermeni kimliğine yönelik bu saplantıları, Türk milliyetçiliğinde Ermeni kimliğinin "ulusun baş belası" olarak kurgulanmasının merkeziliğini kanıtlamaktadır. Bir Kürt ayaklanması ya da örgütlü silahlı mücadele karşısında siyasal seçkinler, ileriki dönemlerde de söz konusu iki kimliği birbirleriyle ilişkilendirmeye devam edeceklerdir. Bu bağlamda, erken dönem Türk milliyetçiliğindeki ırkçı damarı, *Türk Yurdu* dergisi etrafında toplanan Türkçü aydınların yazılarını analiz ederek ortaya koyan birincil kaynaklara dayalı bir çalışma için, bkz. Ümit Kurt, *Türk'ün Büyük, Bıçare Irkı: Türk Yurdu'nda Milliyetçiliğin Esasları, 1911-1916*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2012).

48 *Cumhuriyet*, 29.06.1930, s. 1.

49 *Cumhuriyet*, 07.08.1930, s. 1.

50 *Cumhuriyet*, 30.09.1930, s. 2.

51 *Cumhuriyet*, 30.11.1931, s. 3.

52 Yazılı basında isyancılar, medenileşmeye düşman barbar canavarlar olarak tasvir ediliyordu: "Çiğ eti biraz bulgurla karıştırıp öylece yiyen bu adamların Afrika vahşilerinden ve Yamyamlardan hiçbir farkı yoktur." *Cumhuriyet*, 13.07.1930, s. 4. Dolayısıyla, devletin bu barbar türü bölgeden temizlemesinin, uygar Türkiye için bir zaruret olduğu salık verilmiş olunuyordu.

53 Örneğin, *Cumhuriyet* gazetesinde yalnızca İran ve Ermeni örgütlerin değil, aynı zamanda Çerkez Ethem ve E. T. Lawrence'ın da Ağrı İsyanı'nın gizli mimarları olduğu yazılmaktaydı. *Cumhuriyet*, 10,13.07.1930: 4,4. Özellikle, Türkiye'nin 150 kişilik *personae non gratae* listesinde yer alan Ethem ve diğerleri, Ağrı İsyanı'nın günah keçileri olmuşlardır. *Cumhuriyet*, 15.07.1930, s. 1.

olarak kurgulanırken isyancılar, “eşkiya”, “çapulcu”, “haşere”, “şerir” ve “celâli” olarak adlandırılıyorlardı.⁵⁴ Bu bağlamda Nadi, ister adi bir suç isterse siyasal bir ayaklanma şeklinde olsun, yasayı ihlal eden her türlü eylemin eşkiyalıktan başka bir şey olmadığını savunarak Kürt meselesinde 1930’lardaki devlet söylemini ifşa etmekteydi:

[...] Osmanlı İmparatorluğunun tasfiyesi neticesinde ortaya millî hudut ve hukuku ile yeni bir Türkiye çıktı. Cumhuriyet rejimini tesis ederek tamamen Avrupaî bir hayat tarzı kabul etmiş olan bu yeni mevcudiyetin bütün dünyaya kabul ettirdiği millî hudut ve hukuka bazı şark vilâyetlerimizde bazı çapulcular muhalefet etmek kaygısındadır. Bunların yaptığı ise şekavetten ibarettir.⁵⁵

Kürt gerçekliğinin inkâr edildiği söz konusu eşkiya söylemi ve bu söyleme ters düşen söylemsel sapmalar, 1937 ve 1938 yıllarında Dersim’de gerçekleşen askerî harekâtların ulusal basında yer alan savunuları üzerinden çözümlenebilir. İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, Tunceli vilayetindeki yol kesme olaylarının Cumhuriyet hükümetlerinin liderliğinde tamamen ortadan kalktığını ilan ederken ulusal basın, Mart 1937’de Dersim İsyanı’nın⁵⁶ başladığını bildırıyordu. Bakana göre bu “ayaklanma”, biricik amacı Tunceli vilayetini uygarlaştırmak ve bölgedeki devlet otoritesini güçlendirmek olan hükümetin reform programına karşı “yolunu şaşırın aşiretlerin” beyhude direnişinden ibaretti.⁵⁷ Dersim meselesi, Suriye ve Fransa ile yaşanan Hatay krizinin tam ortasında meydana geldiğinden Bakan Kaya, “isyan”ın Hatay davasında Türkiye’nin elini zayıflatmak üzere ülke dışından gönderilen kışkırtıcıların işi olduğunu iddia ediyordu.⁵⁸ Dersim harekâtının ileriki aşamalarında devlet söylemindeki vurgu, “ecnebi kışkırtması”ndan “Türk ulusunun iç düşmanları”na doğru kaymıştır. Ulusal basına göre, söz konusu olan kitlesel bir ayaklanmadan çok, “cahil Türk köylüleri” üzerindeki zalim düzenleri Cumhuriyetçi medenileşme projesi tarafından tehdit altında olan ağa, şeyh ve aşiret reisleri tarafından tasarlanmış bir komplo iken hareketin elebaşları bölgedeki “isyan, şekavet ve serkeşliğin ajanları” olarak resmedilmişlerdir.⁵⁹

⁵⁴ *Cumhuriyet*, 02.03.07.1930, s. 1,3; 09,12,13.07.1930; s. 1,4.

⁵⁵ Nadi, “Şark Mes’eleleri”, *Cumhuriyet*, 12.08.1930, s. 1.

⁵⁶ Burada kullanılan “Dersim İsyanı” tabiri, ulusal basın ile devlet yetkililerinin söyleminde, söz konusu askerî harekâtın bir isyana karşı gerçekleştiği iddiasına atfen kullanılmaktadır. Yoksa, Dersim meselesi üzerine özellikle yakın dönemde açığa çıkarılan belgeler, söz konusu askerî hareketin, bu bölge için yıllardır özel olarak hazırlanmakta olan uzun soluklu bir devlet projesi olduğunu tanıtlamaktadır.

⁵⁷ *Cumhuriyet*, 08.04.1937, s. 1, 7.

⁵⁸ Nadi, “Hatay Davamız Çetecilikle Zayıflatıp Çürütülemez”, *Cumhuriyet*, 22.06.1937, s. 1.

⁵⁹ *Cumhuriyet*, 22.06.1937, s. 5. Söz konusu söylemin izleri, devlet yetkilileri için 1933

Gerçekten de “ayaklanmanın kutsal lideri” Seyyid Rıza, “fitne”, “irtica” ya da “ayrılıkçılık” yerine, “şekavet” suçlamasıyla idam edilmiştir. Dolayısıyla, Yeğen’in de savunduğu gibi, 1930’lar devlet söyleminde Kürt meselesi, bir asayiş sorunu, Türk ulus-devletinin medenileşme projesine karşı dış güçler tarafından kışkırtılan *mütegallibenin* (eşkya, ağa, şeyh, aşiret reisi) habis faaliyetlerinin bir toplamıydı⁶⁰:

- “Tuncelindeki hareketin içyüzü: Halkın değil, menfaatleri ihlâl edilen sergerdelerin eseridir”⁶¹
- “Tuncelindeki şekavet can çekişiyor: Tayyarelerimiz şakilerin son sığınaklarını da bombaladı”⁶²
- “Eşkya yatağı olan dağlarda tam bir sükûn hüküm sürüyor”⁶³

Ulusal gazetelerin manşetlerinin tersine, Dersim harekâtının ilk aşamalarında askerî operasyonlar başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Harekâtın başarıya ulaşabilmesi için ya direnişçilerle pazarlık masasına oturulması ya da yerel nüfusun toplu bir katliamdan geçirilmesi gerekiyordu. “Devlet eşkıyalarla pazarlığa oturamayacağı için”,⁶⁴ ikinci seçenек siyasal seçkinler için tek gerçek tercih olarak kalmıştı. Ancak, böylesine kitlesel bir katliamın meşrulaştırılabilmesi için, daha önce “cahil Türk köylüleri” olarak tarif edilen yerel nüfusun şimdi “dağlı canavarlar”, barbar bir ırkın müstesna bir kitlesi olarak yeniden tanımlanması gerekmektedir:

[...] Dersimlileri Türk sananlar var... Onları hiçbir zaman Türk sanmayın... Türkte bedevilik, iptidailik, vahşet, merhametsizlik ve kan içicilik seciye [...]

ve 1934 yıllarında hazırlanan ve Dersim halkını sergerde aşiret reisleri tarafından suiistimal edilen cahil bir kitle olarak tanımlayan Dersim raporlarında da sürülebilir: (ed.) İzzeddin Çalışlar, *Dersim Raporu*, 2. baskı, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2010). Bu bağlamda, Bedirhan Bey ve Seyid Rıza tarafından liderlik edilen ayaklanma ve direnişleri karşılaştıran Ahmet Kardam, hem Kürt isyanları karşısındaki Cumhuriyetçi devlet söyleminin hem de “Doğu” bölgelerinin ‘rehabilitasyonu’nun Osmanlı Devleti’nden miras alındığını savunmaktadır. Kardam, *Cizre-Bohtan Beyi Bedirhan:...*, s. 375.

60 Yeğen, *Müstakbel Türk’ten Sözde Vatandaşa: Cumhuriyet ve Kürtler*, 3. baskı, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2009), s. 29-30.

61 *Cumhuriyet*, 22.06.1937, s. 5.

62 *Cumhuriyet*, 26.06.1937, s. 1.

63 *Cumhuriyet*, 27.06.1937, s. 6.

64 Devlet yetkilileri tarafından ‘pazarlık görüşmeleri’ne katılmak üzere davet edilen Seyyid Rıza, 13 Eylül 1937 tarihinde beraberindekilerle birlikte tutuklanmıştır. Kurulan bu tuzağın üstünü örtmek için ulusal basın, devletin başlattığı amansız avdan kaçamayacağını kavrayan Seyyid Rıza’nın adaletle teslim olmak durumunda kaldığını yazıyordu. *Cumhuriyet*, 13.09.1937, s. 1. Şekavetten hüküm giyen Seyyid Rıza, 15 Kasım 1937’de asılmıştır.

mevcud olamaz... [...] Bunlar –benim kanaatimce– tarihin pek eski zamanlarından beri o sarp dağlarda barınan ve kimse el değdirmeyeceği için münkariz olmıyan hususî bir ırktandır. [...] Onlarda zekâ denilen şey, şikârı pençesinden kaçırmamak, yahud şikâr olduğu pençeden kurtulmak için bazı canavarların gösterdikleri insayakî halden başka şey addolunmamalıdır. [...] Desek ki okutup yazmakla –bir asırda bu ırkın vahşetini, hunharlığını, iptidailiğini ve atavik seciyesini yenebileceğiz... [...] Biz yapmazsak çocuklarımızın yapmağa mecbur olacakları bu işi geri bırakmak gene civarındaki yerleri çapulculuk tehdidi altında yaşatmaktır.⁶⁵

Velhasıl, Dersim nüfusunun toplu bir katliamından sonra ulusal gazeteler, Aralık 1938’de “ayaklanma”nın tamamen bastırıldığını duyurmaktaydı. Bu bağlamda Peyami Safa, devletin şekavet hareketlerinin ortadan kaldırılmasıyla kamu düzeninin sağlanması konusundaki başarısını övmekteydi:

Türkiye, senelerden beri, dış ve iç bünyesile tam bir sulh ve asayiş memleketidir. [...] En ıssız dağ başlarından en izbe ruh köşelerine kadar dolan bu hava, Türkün toprağından da, uykusundan da eşkiya kâbusunu söküp attı: Yol kesme, dağa kaldırma, ev basma vak’alarından eser kalmamış gibidir.⁶⁶

1950’lere gelindiğinde hem adı hem de siyasi suçluları ifade etmek için kullanılan “eşkiya” terimi, siyasal dildeki merkezî konumunu korumaktaydı. “Terörist” terimi ise 1950’lerde nadiren kullanılıyor ve kullanıldığında terimin özgün anlamına (“aşırı korku”) sadık kalınıyordu.⁶⁷ 1960’lardan itibaren yükselişe geçen siyasal şiddet ve özellikle radikal sol örgütler, “eşkiyalık” ya da “şekavet hareketi” olarak adlandırılıyor, “terör” terimi ise nadiren kullanılmaya devam ediliyordu.

“Doğulu” eşkiyaların ulusal basındaki popülerliğinden ilham alınarak “siyasal şekavet” kavramı, 1960’ların sonunda tırmanışa geçen “solcu” ve “sağcı” siyasal şiddeti ifade etmek üzere Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu görüşmelerinde sıkça kullanılmıştır. Örneğin, Millet Partisi Ankara Milletvekili Osman Bölükbaşı, iktidardaki Adalet Partisi’ni (AP) “siyasal şekavet”in hamisi olarak suçlamaktaydı.⁶⁸ Benzer bir şekilde, illegal siyasal örgüt üyeleri “siyasal eşkiya” ya da “şehir eşkiyası” olarak adlandırılırken sağcı ve solcu örgütler için, sırasıyla, “faşist” veya “komando eşkiya” ve “komünist”, “bölücü”, “kızıl”, “Marksist-Leninist”, “gerilla”, “aşırı solcu” ve

65 Mazhar, “Tunceli (Dersim) Meselesinde Hakikatle Yüzyüze”, *Cumhuriyet*, 29.06.1937, s. 1, 4.

66 Peyami Safa, “Türk Asayışı”, *Cumhuriyet*, 01.08.1938, s. 3.

67 T.B.M.M. *Tutanak Dergisi*, “-”, 46. Birleşim”, 19.02.1954, s. 590; “10. Dönem, 4. Yasama Yılı, 82. Birleşim”, 27.06.1956, s. 549.

68 *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, “2. Dönem, 3. Yasama Yılı, 83. Birleşim”, 01.07.1968, s. 516.

“anarşist eşkıya” ifadeleri kullanılmıştır. 1960’ların sonlarında ortaya çıkan söz konusu “siyasal eşkıyalık” söylemi, 1970’lerin ikinci yarısında doruğuna ulaşmıştır.⁶⁹

Örneğin, Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının idam edilmeleri için mücadele eden AP milletvekillerinin Meclis ve Senato konuşmalarında radikal sol örgüt üyeleri, “eşkıya” olarak betimleniyorlardı.⁷⁰ Yine, 1970’lerin sol öğrenci hareketi liderlerinden Mahir Çayan, ulusal basında bir “eşkıya” olarak tanıtılırken AP Başkanı Süleyman Demirel, Devletin bu tür “şehir eşkıyaları”na hoşgörü ve merhamet göstermemesi gerektiğini salık vermekteydi.⁷¹ 1971 yılındaki bir davada “eşkıya” olarak etiketlenen Çayan, davanın diline itiraz ederek kendisinin bir “devrimci” olduğunu ifade etmiştir.⁷² Söz konusu dönemin siyasal dilinde “şaki” ve “şerir” gibi terimler gözden düşerken “eşkıya” ve “şekavet”, “terörist” teriminin yükselişe geçeceği 1980’lere kadar, özellikle illegal sol örgütlerin silahlı mücadelelerini ifade etmek için kullanılan *à la mode* siyasal terimler olarak işlev görmüştür.

Ancak, radikal Türk solu, 1970’lerdeki hızlı yükselişinden hemen sonra gerçekleşecek olan nihai düşüşüne doğru yaklaşırken Abdullah Öcalan liderliğinde yeni bir radikal Kürt milliyetçi hareketi ilk adımlarını henüz atmaktaydı. Dönemin siyasal seçkinleri, sırasıyla, “anarşist” ve “bölücü” olarak adlandırdıkları bu iki tür “eşkıyalık hareketi”ni birbirlerinden titizlikle ayırmıştır.⁷³ 12 Eylül 1980 askerî ihtilali sonrası hızla tırmanan siyasal şiddet ve kaos sonucu bozulan kamu düzeni zorla tesis edilirken Cumhurbaşkanı Kenan Evren, sanki “bölücü eşkıyalar”ın ortadan kaldırılmasının zorluğunu sezercesine, “anarşist eşkıyalar”ın tamamen tasfiye edilmesi sonrası demokratik düzenin yeniden tesis edileceğini ilan ediyordu.⁷⁴ Cuntanın ilk yıl dönümünde Cumhurbaşkanı Evren, askerî yönetimin sürmesini meşrulaştırmak

69 *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, “4. Dönem, 1. Yasama Yılı, 58. Birleşim”, 27.03.1974, s. 395; “4. Dönem, 1. Yasama Yılı, 60. Birleşim”, 02.04.1974, s. 483; “4. Dönem, 3. Yasama Yılı, 57. Birleşim”, 02.02.1976, s. 27-31; “4. Dönem, 4. Yasama Yılı, 24. Birleşim”, 28.12.1976, s. 341-342; “5. Dönem, 1. Yasama Yılı, 159. Birleşim”, 15.06.1978, s. 358.

70 *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, “3. Dönem, 2. Yasama Yılı, 142. Birleşim”, 04.08.1971, s. 440; *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, “11. Toplantı Yılı, 42. Birleşim”, 16.03.1972, s. 130.

71 *Milliyet*, 05.06.1971, s. 1.

72 *Cumhuriyet*, 02.10.1971, s. 7.

73 Örneğin, 1970’lerin sonunda “Apocular” olarak adlandırılan PKK hakkında, İçişleri Bakanı Hasan Fehmi Güneş’in verdiği bir basın açıklaması için, bkz. *Milliyet*, 28.08.1979, s. 1, 9. Yükselen PKK hareketini “zalim bir eşkıya örgütü” olarak adlandıran bir dizi köşe yazısı için, bkz. Hayri Birler, “Apocular: Bir Zultüm Örgütünün İç Yüzü”, *Cumhuriyet*, 15-19.07.1981, s. 7.

74 *Milliyet*, 15.10.1980, s. 6.

amacıyla “eşkiya” terimi ile birlikte “terörist” terimini bugün sahip olduğu müphem anlamıyla ilk kez kullanmıştır.⁷⁵ Yine, 1985’ten sonra Türkiye’nin Kürt bölgelerinde, savaş helikopterlerinden atılan ya da duvarlara yapıştırılan uyarı notlarında devlet, yerel nüfusu “eşkiya grubu” PKK’ya karşı mücadelesine destek vermeye davet etmekteydi:

[...] Sana ‘Ulusal Kurtuluş Savaşı’ndan bahseden, ‘özgürlük’ten bahseden eşkiya grubu, senin birliğin ve bütünlüğünü parçalamak istemektedir. Bu hainlerin, bu küfür cephesinin oyunlarına gelme! [...] Senin için mücadele veren güvenlik kuvvetlerine yardımcı ol.⁷⁶

Gelecek yıllarda ulusal basın, PKK’yı “bölücü eşkılar” olarak betimlemeye devam ederken⁷⁷. Cumhurbaşkanı Turgut Özal, söz konusu örgütü “üç beş çapulcu eşkiya” olarak tanımlamıştır. Örneğin, 20 Ağustos 1986’da Kuzey Irak’taki PKK kamplarına yönelik yapılan hava operasyonunun sonuçlarını Özal, “150-200 eşkiya öldürüldü” ifadesiyle duyurmuştur.⁷⁸ Devletin “üç beş çapulcu eşkiya”ya karşı mücadelesi otuz yıldan uzun süreceği için birçok köşe yazarı, Özal’ın söz konusu söyleminin 1980’lerde ortaya çıkan “bölücü tehdit”in gerçek boyutlarını küçümseyen devlet söylemini yansıttığını savunmuşlardır. Bu yazarlara göre, yılanın başı doğumunda ezilmeliydi.⁷⁹ Ancak söz konusu köşe yazarlarının “üç beş çapulcu eşkiya” söyleminde karşı çıktıkları nokta, “eşkiya” terimi değil, “üç beş çapulcu” tamlamasıdır. Nitekim ulusal basının dilinde “eşkiya” terimi, yeni “terörist” terimi ile birlikte, PKK’yı mükemmel bir şekilde betimlemekteydi.

Devletlerin güvenlik söylemlerinde “eşkiya” teriminin küresel gözden düşüşünü takiben kentsel “terörist” terimi, Türk ulus-devlet söyleminde kırsal “eşkiya” teriminin yerini aşamalı bir şekilde aldı. Yine de gerek siyasal seçkinler gerekse ulusal basın, kendilerini “gerilla” ve “özgürlük savaşçısı” olarak tanımlayan PKK militanlarını tarif ederken 2000’lerde bile söz konusu iki terimi birlikte kullanmayı tercih edeceklerdir. Böylesine keskin bir sosyal kutuplaşmada, kişinin kullanmayı tercih ettiği terimler, mücadelenin hangi tarafında olduğunu açık bir şekilde ifşa edebilmektedir.⁸⁰ Bu bağlam-

75 *Milliyet*, 13.09.1981, s. 12.

76 İsmail Beşikçi, *Devletlerarası Sömürge Kürdistan*, (İstanbul: Alan Yayıncılık, 1990), s. 169.

77 *Milliyet*, 02.08.1986, s. 7.

78 *Milliyet*, 20.08.1986, s. 13.

79 Hikmet Çetinkaya, “Politika Günlüğü: Terör Biter mi?”, *Cumhuriyet*, 22.09.2011, s. 7.

80 Gerçekten de PKK kısaltmasındaki K harfinin Türkçe okunuş tercihi bile (pekeke vs. pekaka), söz konusu kişinin çatışmanın hangi tarafından olduğunu gözler önüne sermeye yeterlidir.

da, *Cumhuriyet* gazetesinde bir köşe yazarı, söz konusu bütün tanımlayıcı terimleri tek bir cümlede kullanmayı başarır: “Barış ve Demokrasi (Kürt) Partisi’ne (BDP) göre, dağdaki eşkıya terörist değil, “gerilla!”⁸¹

Kemalist-yönlü *Cumhuriyet* gazetesinde Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) iktidarının, burada PKK tarafından bir milletvekilinin kaçırılması⁸² orada bedelli askerlik meselesi⁸³ üzerinden eleştirildiğinde, PKK militanları hem “terörist” hem de “eşkıya” olarak tanımlanmaya devam edilmektedir. Benzer bir şekilde, devlet ile tutuklu PKK lideri Öcalan arasında devam eden pazarlık ve diyalog sürecini lanetleyen bir başka köşe yazarı, İsmet İnönü’nün ortalama kırk yıl önce gerçekleşen bir uçak kaçırma olayında kullandığı ünlü ifadeyi hatırlatmıştır: “Eşkıya ile pazarlık yapılmaz...”⁸⁴ Köşe yazarları dışında AKP’nin çekirdek kadrosundan olan Bülent Arınç gibi siyasetçilerin de PKK ile çatışmanın yoğunlaştığı dönemlerde, “terörist” terimiyle birlikte “eşkıya” terimini kullanmaya devam etmesi anlamlıdır: “[...] Onlar eşkıya, biz eşkıya değiliz, devletiz. Devlet terör ile mücadelesini hukuk çerçevesinde yapar.”⁸⁵

Madalyonun diğer yüzünde ise PKK, her ne kadar kendisini Türk ulus-devletine karşı Kürt halklarının ilk örgütlü silahlı ayaklanması ve militanlarını “gerilla” olarak tanımlamaya devam etse de diğer taraftan, Kürt milli bilincinde yüzyıllardır “zulme karşı haklı bir isyan” olarak kurgulanan “eşkıya miti”ni de sahiplenmektedir.

81 Cüneyt Arcayürek, “Güncel: Yeni Süreçte Gelişmeler”, *Cumhuriyet*, 15.01.2013, s. 1.

82 Orhan Birgit, “Düz Yazı: AKP Milletin Meclisi’nden Kaçarken Eşkıya da Milletın Vekilini Kaçırıyor”, *Cumhuriyet*, 14.08.2012, s. 7; “Düz Yazı: Eşkıyanın Devlet İçinde Devlet Olma Çabası”, *Cumhuriyet*, 15.08.2012, s. 7; “Düz Yazı: Van’da Türk, Antalya’da Kürt Olmanın Güçlüğü”, *Cumhuriyet*, 05.09.2012, s. 7.

83 Bekir Coşkun, “Onuncu Köy: Eşekliğin Lüzumu Yok...”, *Cumhuriyet*, 23.11.2011, s. 2.

84 Özgen Acar, “Kavşak: AKP’nin Güvenirliği”, *Cumhuriyet*, 01.01.2013, s. 12.

85 *Cumhuriyet*, 16.09.2012, s. 5.